

Regeringens skrivelse

2004/05:73

Husdjursgenetiska resurser

Skr.
2004/05:73

Regeringen överlämnar denna skrivelse till riksdagen.

Stockholm den 20 januari 2005

Göran Persson

Ann-Christin Nykvist
(Jordbruksdepartementet)

Skrivelsens huvudsakliga innehåll

I skrivelsen redovisar regeringen sin syn på bevarande och hållbart nyttjande av husdjursgenetiska resurser.

Hållbar utveckling är ett övergripande mål för regeringens politik som handlar om att värna om och nyttja givna resurser på ett långsiktigt hållbart sätt. Husdjursgenetiska resurser är en del av den biologiska mångfalden och att säkerställa de genetiska resurserna för framtiden är därmed en del av en hållbar utveckling.

Stor artrikedom och unika egenskaper mellan och inom arterna, dvs. en stor genetisk variation, har gjort det möjligt att utveckla förbättrade husdjursraser. En minskad variation begränsar möjligheterna att hantera framtida globala utmaningar som kan utgöras av fattigdom, miljöförstöring, sjukdomar och hunger. Tillgången på husdjursgenetiska resurser har därför stor betydelse för den framtida livsmedelsförsörjningen men också för produktion av andra varor eller tjänster. Dessutom har de inhemska hotade raserna ett kulturhistoriskt värde och det finns även naturskyddsmotiv för att bevara dessa raser.

Regeringen lyfter i denna skrivelse fram fyra områden som bedöms ha särskild vikt för att målet om bevarande och hållbart nyttjande av de husdjursgenetiska resurserna skall uppnås:

- internationellt samarbete,
- långsiktiga planer för arbetet med organiserad och regelbunden uppföljning,
- samordning och samverkan mellan aktörer samt
- kunskap om husdjursgenetiska resurser.

Regeringen avser att ge Statens jordbruksverk i uppdrag att med avseende på husdjursgenetiska resurser ta fram ett underlag för att möjliggöra

en bedömning av mål, delmål och medel i den andra fördjupade översynen av miljömålskvalitetsarbetet.

Regeringen avser dessutom att ge Jordbruksverket i uppdrag att

- inrätta respektive initiera ett antal formaliserade grupper för att förbättra samordning och samverkan,
- kartlägga behovet av systematisk samling och lagring av genetiskt material, t.ex. sperma, embryon och ägg samt
- dels kartlägga och analysera konsekvenserna av hur nationella raser och små populationer kan påverkas vid katastrofer såsom allvarliga sjukdomsutbrott, dels föreslå en beredskapsplan för hur ett bevarande kan säkerställas i dessa populationer.

Regeringen anser att ett krav på hänsynstagande beträffande bevarande och långsiktig förvaltning av husdjursgenetiska resurser bör införas i lagen (1985:342) om kontroll av husdjur m.m. och avser att återkomma till riksdagen med ett sådant förslag.

Bevarande och hållbart nyttjande av husdjursgenetiska resurser är av stor vikt för att tillförsäkra nuvarande och kommande generationer möjligheter till livsmedelsförsörjning. Regeringen avser därför att noga följa utvecklingen på området såväl nationellt som internationellt.

1	Ärendet och dess beredning.....	4
2	Inledning.....	4
2.1	Hållbar utveckling.....	4
2.2	Husdjursgenetiska resurser	6
3	Vidtagna och pågående åtgärder	7
3.1	Internationellt samarbete.....	8
3.2	Landsrapport och förslag till nationellt program	9
3.3	Nästa miljö- och landsbygdsprogram	10
3.4	Utredning om djursjukdata	11
4	Regeringens målsättning	12
4.1	Bevarande, hållbart nyttjande och rättvis fördelning	12
4.2	Fokusområden.....	12
5	Miljö kvalitetsmål för husdjursgenetiska resurser.....	17
6	Förstärkt samordning och samverkan för genetiska resurser	19
7	Lagändring för husdjursgenetiska resurser.....	21
8	Systematisk samling och lagring av genetiskt material.....	22
9	Beredskapsåtgärder vid katastrofer	23
10	Fortsatt arbete	24
	Förteckning över remissinstanser	26
	Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 20 januari 2005	28

1 Ärendet och dess beredning

Betydelsen av att bevara och hållbart nyttja de husdjursgenetiska resurserna slås fast i konventionen om biologisk mångfald som antogs vid FN:s konferens om miljö och utveckling 1992 i Rio de Janeiro. Inom FN:s jordbruks- och livsmedelsorganisation (FAO) pågår arbetet med en rapport om husdjursgenetiska resurser som skall vara klar hösten 2006 (The First Report on the State of the World's Animal Genetic Resources for Food and Agriculture). Mot denna bakgrund beslutade regeringen den 20 juni 2001 att ge Statens jordbruksverk i uppdrag att utarbeta ett underlag till Sveriges bidrag till FAO-rapporten. Sveriges landsrapport överlämnades till FAO i augusti 2002 (dnr Jo2002/1548). Den 29 november 2001 beslutade regeringen att ge Jordbruksverket i uppdrag att ta fram ett förslag till nationellt program för husdjursgenetiska resurser. I maj 2003 presenterade Jordbruksverket sitt förslag till nationellt program för förvaltning av husdjursgenetiska resurser innehållande en rad åtgärdsförslag (dnr Jo2003/1335, Rapport 2003:13). Förslaget har remissbehandlats. Av 58 remissinstanser, *se bilaga*, har 31 instanser yttrat sig. En sammanställning av remissyttrandena finns tillgänglig i Jordbruksdepartementet (dnr Jo2003/1335). Denna skrivelse har tagits fram i samarbete med Miljöpartiet de Gröna och Vänsterpartiet.

2 Inledning

2.1 Hållbar utveckling

Biologisk mångfald för hållbar utveckling

Hållbar utveckling är ett övergripande mål för regeringens politik. Sedan den 1 januari 2003 stadgas i regeringsformen att det allmänna skall främja en hållbar utveckling som leder till en god miljö för nuvarande och kommande generationer. Det innebär att alla politiska beslut skall utformas på ett sätt som beaktar de ekonomiska, sociala och miljömässiga konsekvenserna i ett längre tidsperspektiv.

Hållbar utveckling handlar om att värna om och nyttja givna resurser på ett hållbart sätt. Men hållbar utveckling handlar också om resurseffektivisering och om att långsiktigt förvalta och investera i mänskliga, sociala och fysiska resurser. En miljömässigt hållbar utveckling ger positiva välfärdseffekter såsom en god livsmiljö, bevarad biologisk mångfald och skydd av natur- och kulturlandskapet men är också ett fundament för delar av den ekonomiska utvecklingen. Vår civilisation vilar på att vi förstår förvalta, nyttja och skapa de resurser som utgör basen i samhällsekonomin.

Den biologiska mångfalden har alltid varit grunden för människans försörjning. Ökad sårbarhet och minskad förmåga att klara störningar och

förändringar i ekosystem genom minskad biologisk mångfald urholkar fundamentet för social och ekonomisk välfärd. Den biologiska variationen innefattar variationen i naturen och samspelet i olika ekosystem och den finns på olika nivåer i form av genetisk variation, artrikedom och mångfald på ekosystemnivå. Skogarna, kusterna, jordbrukslandskapet, sjöar och hav är exempel på ekosystem som skapar förutsättningar för liv och hållbar utveckling.

Den biologiska mångfalden försvinner i alarmerande takt, den stora genetiska variationen håller på att urholkas för alltid. Denna utveckling utgör ett allvarligt hot mot en uthållig och framtida livsmedelsförsörjning. FAO uppskattar att omkring tre fjärdedelar av den genetiska mångfalden bland jordbruksgrödorna har gått förlorad under det senaste århundradet. Många husdjursraser har redan försvunnit eller är hotade. År 2000 rapporterade FAO att av jordens ca 6 300 husdjursraser var 35 % hotade med stor risk att vara utrotade inom 20 år och 12 % var redan utrotade. Takten i utarmningen har ökat kraftigt de senaste decennierna eftersom livsmedelsproduktionen koncentreras till ett fåtal arter och raser.

Konventionen om biologisk mångfald

Vid FN:s konferens om miljö och utveckling 1992 i Rio de Janeiro, slöt världens stater en bindande överenskommelse, konventionen om biologisk mångfald. Konventionen syftar till att bevara livets variationsrikedom på jorden och att komma till rätta med det stora problem som förlust av gener, arter och ekosystem utgör för livsmedelsförsörjning, hälsa och välfärd. Konventionens huvudmål är

- bevarande av biologisk mångfald,
- hållbart nyttjande av dess beståndsdelar och
- rättvis fördelning av nyttan som kan uppstå vid nyttjande av genetiska resurser.

Konventionen trädde i kraft 1993 och Sverige ratificerade den samma år. Konventionen har i dag 188 länder som parter. Regeringar som har undertecknat och ratificerat konventionen åtar sig att vidta åtgärder nationellt och att samarbeta internationellt för att uppnå målen.

Konventionens övergripande målsättningar preciserades dels genom EU:s strategi för hållbar utveckling som antogs av Europeiska rådet i Göteborg i juni 2001, dels vid världstoppmötet om hållbar utveckling i Johannesburg 2002. Vid dessa möten slogs fast att förlusten av den biologiska mångfalden skall minskas avsevärt till 2010.

Bevarandet av biologisk mångfald har dessutom stor betydelse för de mål som sattes upp i millenniedeklarationen som FN antog 2000. Mål 1 är att utrota extrem fattigdom och hunger med delmålet halvering av antalet fattiga och hungriga till 2015. Mål 7 är miljömässigt hållbar utveckling där ett av delmålen är att hindra förlusten av miljörelaterade resurser och att länder skall integrera principerna för hållbar utveckling i sitt arbete.

Livsmedelsförsörjning, naturskydd och kulturvärde

Inom jordbruket utgörs grunden för den biologiska mångfalden av artrikedomen av odlade växter och domesticerade djur. De husdjursgenetiska resurserna är den biologiska mångfald av domesticerade husdjur som nyttjas av människan främst i jordbruk och då i huvudsak för livsmedelsförsörjningen. Tillgången på husdjursgenetiska resurser har emellertid inte enbart betydelse för livsmedelsförsörjning utan också för produktion av andra varor eller tjänster, t.ex. ullproduktion och hästsport. De inhemska hotade raserna, i likhet med vissa byggnader och odlingslandskap, har kulturhistoriskt värde. Dessutom finns naturskyddsmotiv för bevarande, särskilt för de hotade inhemska raserna genom att vissa raser är särskilt lämpade för landskaps- och skogsvård.

Mångfalden i djurvärlden är stor och beror på den under miljoner år skapade genetiska variationen. Det naturliga urvalet och människans urval har skapat denna mångfald. Sedan människan började bruka jorden för ca 10 000 år sedan har den genetiska variationen förvaltats genom urval av växter och djur som passat för de lokala förhållandena och människans behov av bl.a. mat. Kunskaperna har överförts från generation till generation.

De genetiska variationsmöjligheterna – stor artrikedom och unika egenskaper mellan och inom arterna – har gjort det möjligt att utveckla förbättrade raser. En mängd raser har bildats över tiden, alla med olika karakteristiska drag. Samtliga har sitt berättigande utifrån behovet att säkerställa den framtida livsmedelsförsörjningen. Viktiga genetiska egenskaper finns hos såväl de hotade inhemska raserna som hos produktionsraserna.

Med *ras* avses en gruppering inom en art utifrån definierbara och urskiljbara yttre egenskaper eller en grupp som genom geografisk och/eller kulturell isolering från andra liknande grupper har fått en egen identitet. En *population* är en grupp djur av en ras. Svenska *inhemska raser* är sådana raser där Sverige är ursprungsland eller där det svenska avelsarbetet har påverkat populationen så mycket att den är unik i förhållande till ursprungslandets population. Med *hotade inhemska raser* avses dels de inhemska raser som har en stadig populationsstorlek på under 5 000 djur, dels de inhemska raser som i dagsläget har en populationsstorlek som överstiger 5 000 djur men där hoten mot populationens livskraft ändå är överhängande. Med *produktionsraser* avses de raser där huvudsyftet är kommersiell produktion av livsmedel eller tjänster. En inhemsk ras kan tillhöra både gruppen hotade raser och produktionsraser.

Produktionsförhållanden och efterfrågan

Produktionsförhållanden skiljer sig åt; de varierar mest mellan olika delar av världen men kan också skilja sig åt inom en del av världen, inom ett land eller t.o.m. lokalt. Produktionsförhållanden ändrar sig dessutom över tiden. Produktionssystemen kan vara intensiva eller extensiva, stor-

skaliga eller småskaliga, ekologiska eller konventionella. Djuren kan användas i betesdrift eller stå enbart på stall. Klimatet varierar mellan olika delar av världen. Temperatur och ljus kan variera mellan stallmiljöer. Fodersorter och utfodringssystem kan förändras. Det finns alltså behov av djur för olika miljöer. I ett globalt perspektiv är produktionsförhållandena mycket skiftande, vilket ställer många olika krav på djurmaterialet.

Också efterfrågan på produkter och tjänster ändras över tiden. Stigande levnadsstandard, kunskap om människans näringsbehov, ändrade matvanor och mer fritid förändrar efterfrågan. Ökad handel påverkar konkurrensen och kan leda till krav på sänkta produktionskostnader. Motståndskraft hos husdjuren mot vissa sjukdomar kan vara intressant. I utvecklingsländerna kan det vara särskilt viktigt, t.ex. har N´damaboskapen i västra Afrika en medfödd tolerans mot Trypanosoma, en encellig blodparasit som sprids med tsetse-flugor.

Förändrade produktionsförhållanden och förändrad efterfrågan innebär förändrat behov av genetiskt material i avelsarbetet. Med stor genetisk variation finns goda möjligheter att genom urval i avelsarbetet kunna utveckla husdjuren för olika miljöer och ändrad efterfrågan. En utgångspunkt i detta avelsarbete är djurens behov. En minskad genetisk variation begränsar möjligheterna att hantera framtida utmaningar som fattigdom, miljöförstöring, sjukdomar och hunger.

3 Vidtagna och pågående åtgärder

Sverige har varit aktivt i bevarandearbetet sedan 1970-talet. År 1978 tillsatte regeringen en utredning om långsiktigt bevarande av husdjursgenetiska resurser. Utredningen följde på ett beslut fattat vid den internationella naturvårdskonferensen i Stockholm 1972 som innebär att varje land skall ansvara för sina egna husdjursraser och särskilt fästa uppmärksamhet på de raser som är på väg att försvinna. Den allmänna uppfattningen var att dessa raser kan besitta unika egenskaper som i framtiden kan visa sig oersättliga för utvecklingen av nya produkter och produktionssystem.

I utredningens betänkande Bevarandet av genresurser hos husdjur (Ds 1980:6) som lades fram 1980, behandlas de olika rasernas ursprung, metoder för bevarande av genresurser och möjligheterna att nyttja genresurserna. Utredningen kan sägas vara startskottet för det egentliga arbetet med att bevara och hållbart nyttja de husdjursgenetiska resurserna i Sverige. Inledningsvis fokuserades arbetet på bevarande av de hotade inhemska raserna men har med tiden breddats till att även inkludera produktionsraserna.

Utredningen resulterade i att dåvarande Lantbruksstyrelsen uppmanades att utifrån utredningens överväganden och förslag beakta bevarande av inhemska husdjursraser i sin verksamhet. För att samordna bevarandeåtgärder inom Norden bildades 1984 Nordiska Genbanken Husdjur inom ramen för Nordiska ministerrådet.

Som en följd av konventionen om biologisk mångfald fattade riksdagen 1993 beslut om en svensk strategi för bevarande och hållbart nyttjande av biologisk mångfald (prop. 1993/94:30, bet. 1993/94:JoU9, rskr. 1993/94:87). Därmed fastställdes att Statens jordbruksverk skulle ha an-

svaret för den domesticerade delen av den biologiska mångfalden. Vidare skulle aktionsplaner tas fram för varje ras. År 1995 presenterade därför Jordbruksverket rapporten Aktionsplan för bevarande och hållbart nyttjande av den biologiska mångfalden inom husdjursområdet (dnr Jo1995/2852). Jordbruksverket har sedan dess arbetat utifrån denna aktionsplan. Man har bl.a. inventerat och registrerat de raser som finns i Sverige.

År 1999 fattade riksdagen beslut om de 15 miljö kvalitetsmålen (prop. 1997/98:145, bet. 1998/99:MJU6, rskr. 1998/99:183). Riksdagen har dessutom beslutat om delmål och åtgärdsstrategier för respektive miljö kvalitetsmål (prop. 2000/01:130, bet. 2001/02:MJU3, rskr. 2001/02:36). Miljö kvalitetsmålen utgör grunden för den nationella miljöpolitiken. Målen beskriver den kvalitet och det tillstånd för Sveriges miljö och dess natur- och kulturresurser som är hållbara på lång sikt och preciserar därigenom kraven på den ekologiska dimensionen för att hållbar utveckling skall kunna uppnås. Målen beskriver inriktningen på miljöarbetet på alla nivåer i Sverige och Sveriges arbete i såväl EU som i internationella sammanhang. Delmålen anger inriktning och tidsperspektiv för det konkreta miljömålsarbetet.

Biologisk mångfald, bl.a. inom husdjursområdet, omfattas av miljö kvalitetsmålet *Ett rikt odlingslandskap*. Målet är formulerat som att odlingslandskapet och jordbruksmarkens värde för biologisk produktion och livsmedelsproduktion skall skyddas samtidigt som den biologiska mångfalden och kulturmiljövärdena bevaras och stärks. Ett delmål är att det senast 2010 skall finnas ett tillräckligt antal individer för att långsiktigt säkerställa bevarandet av de inhemska husdjursraser som finns i Sverige.

Varje år rapporterar regeringen till riksdagen hur arbetet med att uppnå miljö kvalitetsmålen fortgår. Vart fjärde år skall regeringen göra en fördjupad utvärdering och bedöma om medel eller mål behöver korrigeras (prop. 2000/01:130, bet. 2001/02:MJU3, rskr. 2001/02:36). Den första fördjupade utvärderingen skall lämnas till riksdagen våren 2005. Miljömålsrådet, ett organ för samråd och samverkan i arbetet med att uppnå miljö kvalitetsmålen, tar dels fram underlag inför den årliga rapporteringen till riksdagen, dels en s.k. syntesrapport inför de fördjupade utvärderingarna.

Naturvårdsverket har det övergripande ansvaret för miljö kvalitetsmålen medan Jordbruksverket har ansvaret för att bevara den biologiska mångfalden inom jordbruket i enlighet med miljö kvalitetsmålet *Ett rikt odlingslandskap*.

3.1 Internationellt samarbete

Den svenska ambitionen är att aktivt delta i det internationella samarbetet. På nordisk nivå har samarbete skett sedan 1970-talet och detta bedrivs nu inom ramen för Nordiska ministerrådet genom Nordiska genresursrådet och Nordiska Genbanken Husdjur. Den senaste tiden har arbetet inom genresursrådet fokuserats på att ta fram en strategi för att bevara och hållbart nyttja genetiska resurser i Norden.

EU beslutade våren 2004 att inrätta ett gemenskapsprogram för bevarande, karakterisering, insamling och nyttjande av genetiska resurser in-

om jordbruket (förordning (EG) nr 870/04). Programmet har som syfte att stimulera till samarbetsprojekt mellan intressenter som genbanker, företag och organisationer i olika medlemsländer och därmed skapa förutsättningar för att unionens resurser utnyttjas på ett effektivare sätt än om varje medlemsland skulle arbeta på egen hand.

Inom FAO finns ett permanent forum, Kommissionen för genetiska resurser för livsmedel och jordbruk (CGRFA), där stater diskuterar och förhandlar om frågor om bevarande och uthålligt nyttjande av genetiska resurser. Inför mötena i CGRFA hålls förberedande möten. Sverige deltar såväl i EU-koordineringen inför mötena som i de förberedande mötena och CGRFA-mötena. Under senare tid har vikten av att beslutsfattare deltar i processen med att bevara och hållbart nyttja de genetiska resurserna kommit mer i fokus. Dessutom pågår i FAO:s regi arbete med rapporten om tillståndet för husdjursgenetiska resurser i världen med åtgärdsprioriteringar för framtiden. Tidigare har en liknande rapport gjorts på det växtgenetiska området. Rapporten planeras vara klar hösten 2006.

3.2 Landsrapport och förslag till nationellt program

Sverige presenterade 2002 en "Landsrapport om husdjursgenetiska resurser i Sverige", som ett underlag till FAO:s arbete med rapporten om tillståndet för husdjursgenetiska resurser i världen. Rapporten togs fram av Statens jordbruksverk i samverkan med bl.a. SLU, Centrum för biologisk mångfald, Naturvårdsverket, Svenska djurparksföreningen, Naturhistoriska riksmuseet, Svensk Mjök och representanter för de rasbevarande föreningarna. I rapporten beskrivs allmänt den husdjursgenetiska situationen i Sverige liksom det internationella samarbete i vilket Sverige deltar på det husdjursgenetiska området. Den innehåller även en analys av framtida trender och behov och vissa prioriteringar för ett nationellt program för husdjursgenetiska resurser föreslås.

I rapporten framhålls att det är särskilt viktigt att arbeta för ökad informationsspridning, att tydliggöra ansvaret för husdjursgenetiska resurser, att analysera hur de husdjursgenetiska resurserna bäst kan nyttjas och bevaras samt att utifrån analysen vidta åtgärder. En uthållig förvaltning av genetiska resurser kräver enligt rapporten ett gott samarbete mellan staten och andra berörda aktörer. I rapporten fastslås bl.a. att den kommersiella livsmedelsproduktionen måste vara kostnadseffektiv för att överleva. Former måste hittas för att djurägare skall vilja hålla hotade djurraiser.

Med anledning av rapporten har Jordbruksverket på regeringens uppdrag tagit fram ett förslag till nationellt program för förvaltning av husdjursgenetiska resurser. Jordbruksverket presenterade sitt förslag, innehållande en rad åtgärdsförslag av olika karaktär, i maj 2003. Det föreslagna programmet omfattar följande 7 områden; förutsättningar för en ändamålsenlig förvaltning, avelsmål och avelsplaner, riktade åtgärder för att stödja bevarandet av raser, kompetensuppbyggnad, ansvarsfördelning och samordning, resursbehov och finansiering samt uppföljning av programmet.

Det svenska miljö- och landsbygdsprogrammet för perioden 2000–2006 är ett brett program för landsbygdsutveckling. Åtgärderna inom programmet skall medverka till att uppnå ett ekologiskt, ekonomiskt och socialt hållbart samhälle. Tyngdpunkten i programmet ligger på åtgärder som syftar till att stödja en ekologiskt hållbar utveckling främst genom ersättningar för de kollektiva nyttigheter som jordbruket producerar. En liten del av miljö- och landsbygdsprogrammet har som syfte att bidra till att bevara de hotade inhemska raserna.

För att tillräckligt stora populationer skall kunna säkerställas är det av yttersta vikt att djurägare ser motiv till att hålla de inhemska hotade raserna. Många ursprungliga husdjursraser är lågproducerande och växer långsamt. Till skillnad från produktionsraserna är de ofta anpassade till en småskalig och lågintensiv djurhållning. Samtidigt representerar de hotade inhemska raserna kulturhistoriska värden och utgör värdefulla genetiska resurser med stort bevarandevärde. För de raser där det ekonomiska utbytet av djurhållningen är lågt kan djurägare av utrotningshotade husdjursraser därför inom ramen för miljö- och landsbygdsprogrammet få en miljöersättning som kompensation för lägre intäkter. De raser som ingår i programmet är fjällko, rödkulla, allmogeko, gutefår, ryafår, finullsfår, allmogefår, lantrasget, allmogeget och linderödssvin. Ersättningen är 1 000 kronor per djurenhet för nötkreatur, får och getter och 1 500 kronor per djurenhet för grisar. Kostnaden bedöms bli runt 20 miljoner kronor för hela programperioden.

Det övergripande målet för insatsen är miljö kvalitetsmålet *Ett rikt odlingslandskap*. Det specifika målet är att under programperioden uppnå ett tillräckligt stort antal vuxna renrasiga djur av alla utrotningshotade husdjursraser som ingår i programmet för att säkra rasernas långsiktiga överlevnad och bevara deras genetiska variation. Det operativa målet är att bevara de utrotningshotade husdjursraser som ingår i programmet motsvarande en omfattning av ca 5 000 djurenheter. I dagsläget beräknas att det målet uppnås.

Avels- och rasföreningar kan även få medel för rådgivning, kursverksamhet, informationsmaterial och nyhetsblad från den del av miljö- och landsbygdsprogrammet som omfattar kompetensutveckling av lantbrukare inom miljöområdet, den s.k. KULM-verksamheten. Åtgärder för kompetensutveckling kan förhöja effekten av andra åtgärder.

Ännu är inte de ekonomiska och innehållsmässiga förutsättningarna för det nya miljö- och landsbygdsprogrammet för perioden 2007–2013, beslutade. Förhandlingarna inom EU pågår och väntas bli helt klara tidigast i slutet av 2005. Förberedelsearbetet för det nya programmet har emellertid påbörjats. Bland annat har regeringen uppdragit åt Jordbruksverket att redovisa ett tekniskt inriktat underlag. Uppdraget skall i huvudsak redovisas senast den 29 april 2005. En del i arbetet med det nya programmet är att ta ställning till hur djurägare fortsättningsvis kan stimuleras att hålla utrotningshotade inhemska husdjursraser.

Avelsarbete för friska och hållbara djur är en förutsättning för att långsiktigt kunna bevara de husdjursgenetiska resurserna, dvs. ett hållbart nyttjande av de genetiska resurserna förutsätter friska och fertila djur. Ett sådant avelsarbete krävs också för att kunna hålla djur på ett etiskt försvarbart sätt och det förbättrar livsmedelssäkerheten. Ett gott hälsoläge innebär t.ex. lägre antibiotikaförbrukning som i sin tur minskar risken för resistensutveckling.

Utformningen av avelsarbetet är grunden för den goda djurhälsosituationen i Sverige. Genetiska defekter som kan innebära lidande för djuren selekteras bort, vilket har stor betydelse dels genom att djuren på så sätt hålls vid god hälsa, dels genom att djurskyddet tillgodoses. Denna inriktning på avelsarbetet underlättas av ett fungerande hälsokontrollsystem med inrapportering av bl.a. sjukdomar, behandlingar och defekter, s.k. djursjukdata samt en härstammingskontroll för att kunna följa upp genetisk utveckling både när det gäller bevarande och hälsoegenskaper. För nötkreatur finns ett sådant system i vilket till Statens jordbruksverk inrapporterade djursjukdata kopplas ihop med produktionsdata från kokontrollen för att sedan användas vid avelsvärdering av tjurar för bl.a. hälsoegenskaper. Något motsvarande system finns ännu inte utbyggt för andra djurslag. Bland mjölkproducenterna är anslutningen till kokontrollen stor, vilket också är en förutsättning för att nå full effekt på avelsarbetet.

Kritik mot hur inrapporteringen av djursjukdata fungerar har framförts av bl.a. Riksdagens revisorer. I rapporten Villkor för veterinärverksamhet (2002/03:4) konstateras bl.a. att inrapporteringen till och uppgifterna i Jordbruksverkets djursjukdataregister är ofullständiga. Riksdagens revisorer föreslår till riksdagen (2002/03:RR12) att en oberoende utredning ges i uppdrag att bl.a. redovisa hur omfattande bristerna i djursjukdata är, vad de beror på och vad de har inneburit för statistikens användbarhet. Riksdagen har bifallit Miljö- och jordbruksutskottets hemställan (bet. 2002/03:MJU10) om att bifalla Riksdagens revisorers förslag i denna del.

Regeringen har således utsett en särskild utredare för att undersöka och redovisa eventuella brister i djursjukdata, vad de i så fall beror på och vad de eventuella bristerna kan ha inneburit för registrets användbarhet (Utredningen (dnr Jo2004:3) om översyn av djursjukdata). Med utgångspunkt i resultatet av dessa undersökningar skall utredaren föreslå hur eventuella brister kan åtgärdas. Syftet med förslagen skall vara att uppnå ett väl fungerande, kostnadsneutralt och kostnadseffektivt registreringsystem för sjukdoms- och läkemedelsövervakning på djurområdet. Utredaren skall beräkna kostnaderna för de åtgärder som föreslås, både för det allmänna och för berörda näringsidkare. Utredaren skall också föreslå finansiering av eventuella offentliga åtgärder och beakta de administrativa konsekvenserna för näringsidkarna. Uppdraget skall redovisas senast den 1 september 2005.

4.1 Bevarande, hållbart nyttjande och rättvis fördelning

Regeringens övergripande målsättning, formulerat i miljö kvalitetsmålet *Ett rikt odlingslandskap*, överensstämmer med de övergripande målen i konventionen om biologisk mångfald, dvs. bevarande och hållbart nyttjande av de husdjursgenetiska resurserna och rättvis fördelning av nyttan som kan uppstå vid nyttjande av genetiska resurser.

Sammanfattningsvis handlar bevarande och hållbart nyttjande av husdjursgenetiska resurser om att garantera att den biologiska mångfalden upprätthålls långsiktigt. Med *bevarande* avser regeringen att de raser och populationer som finns i Sverige av lantbrukets husdjur skall säkerställas för framtiden. *Husdjur* är de djur som ständigt lever under människans vård och av människan används för bestämda ändamål. *Lantbrukets husdjur* är de djur som används eller kan komma att användas för produktion av livsmedel, andra förnödenheter eller tjänster. Listan över arter som utgör lantbrukets husdjur förändras över tiden.

Hållbart nyttjande innebär att utvecklingen av husdjursraser skall ske på ett uthålligt och långsiktigt sätt, vilket innebär att den genetiska variationen inom rasen eller populationen skall bevaras och att antalet djur inom rasen eller populationen skall hållas på en stabil nivå.

Till skillnad från växtgenetiskt material kan inte tillgången på husdjursgenetiskt material säkerställas enbart genom lager utanför den naturliga livsmiljön i t.ex. genbanker, s.k. ex situ-bevarande. De biologiska och fysiologiska skillnaderna mellan växter och djur är uppenbara. Till exempel förutsätter nyttjande av fryst sperma ett levande hondjur av samma ras. För att bevara husdjursgenetiska resurser krävs alltså levande populationer, s.k. in situ-bevarande – bevarande i livsmiljön. Ex situ-bevarande av husdjur är dessutom mycket kostsamt i förhållande till ex situ-bevarande av växter. Trots dessa begränsningar är emellertid ex situ-bevarande även på husdjursområdet viktigt som ett komplement för att säkerställa tillgången på genetiskt material.

Det tredje av de övergripande målen, *rättvis fördelning* av nyttan som kan uppstå vid nyttjande av genetiska resurser, berör framför allt förhållandet mellan länder som tillhandahåller genetiska resurser och länder som med hjälp av teknik och kunskaper utvecklar produkter ur dessa resurser. Målet har sin bakgrund i den plundring som förekommit av utvecklingsländerns växtgenetiska resurser.

4.2 Fokusområden

Enligt konventionen om biologisk mångfald har varje land suverän rätt att bestämma över sina egna resurser. I konventionen understryks emellertid att det finns behov av nationella åtaganden och åtgärder för att nå målsättningen om bevarande och hållbart nyttjande av den biologiska mångfalden. Bland annat finns det behov av att

- utveckla nationella strategier, planer eller program för biologisk mångfald,
- relevanta samhällssektorer är engagerade i arbetet,

- biologisk mångfald identifieras och vid behov övervakas,
- bevara biologisk mångfald i naturlig livsmiljö (in situ) genom t.ex. inrättande av skyddade områden och utanför den naturliga livsmiljön (ex situ) i t.ex. genbanker,
- utveckla långsiktigt hållbara brukningsmetoder,
- inrätta styrmedel,
- stärka forskning, utbildning och allmän medvetenhet om biologisk mångfald.

Regeringen vill i det följande särskilt lyfta fram ett antal områden som bedöms ha särskild vikt för att målet om bevarande och hållbart nyttjande av husdjursgenetiska resurser skall uppnås.

Internationellt samarbete

Internationellt samarbete är en absolut förutsättning för att kunna nå målsättningen om att för framtiden bevara och hållbart nyttja husdjursgenetiska resurser för att säkerställa tillgången på livsmedel i världen. Vilka genetiska resurser som det kan finnas behov av i framtiden är omöjligt att förutsäga. Ett långsiktigt helhetsperspektiv är därför nödvändigt och ansvaret för att bevara resurserna måste bäras gemensamt.

Internationellt samarbete är också viktigt mot bakgrund av arbetet med global utveckling och de mål som satts upp avseende bl.a. fattigdoms- och hungerbekämpning. Ju fattigare ett samhälle är desto större är beroendet av att bevara och uthålligt nyttja den biologiska mångfald som finns att tillgå för egen överlevnad. Arbetet med biologisk mångfald är därför viktigt inom utvecklingssamarbetet.

På global nivå sker det huvudsakliga arbetet kring de husdjursgenetiska resurserna inom ramen för FAO, i första hand i form av strategiska ställningstaganden. Genomförandet av dessa skall ske nationellt. Samarbete mellan grupper av länder kan också vara effektivt. I de nordiska länderna är exempelvis förutsättningarna för och synsättet på djurhållning likartade.

Planer för säkerställande av husdjursgenetiska resurser

Arbetet med att säkerställa de genetiska resurserna är en process som inte kan avslutas eller lösas med en enkel definierbar åtgärd, något som FAO understryker. Långsiktiga planer för arbetet med organiserad och regelbunden uppföljning och utvärdering är därför nödvändiga på såväl internationell som på nationell nivå. Det kan också finnas ett behov av planer för grupper av länder, t.ex. för Norden. Det bör finnas planer av såväl strategisk som operativ karaktär; från planer på global nivå (FAO) ned till den enskilda inhemska rasen i Sverige, t.ex. avelsplaner för mjölkkorrasen svensk röd och vit boskap (SRB) eller för Linderödssvinet.

Utgångspunkten för samtliga planer bör vara innehållet i konventionen om biologisk mångfald. På nationell nivå, i Sverige, har konventionen utmynnat i miljö kvalitetsmålet *Ett rikt odlingslandskap* och arbetet med att nå detta. Den långsiktiga förvaltningen av respektive ras utgår från det svenska *avelsmål* som skall finnas för varje ras och den *åtgärdsplan* som skall upprättas för att nå avelsmålet. Både mål och åtgärdsplan ingår i

den *avelsplan* som skall finnas för samtliga raser och som upprättas av rasföreningar och avelsorganisationer. Centrala delar i avelsplanen är dessutom hur registrering av identitet, härstamning och egenskaper som djurhälsa genomförs. Informationen i sådana register behövs för att utvecklingen av en ras eller population skall kunna övervakas.

Syftet med avelsplanen är att säkra rasens långsiktiga hållbarhet, dvs. att bevara den genetiska variationen och hålla antalet djur på en stabil nivå. Principerna för att upprätta en plan är desamma för alla typer av populationer. God kännedom om respektive ras, t.ex. om djurantal, besättningsstorlekar, geografisk spridning, egenskaper och särdrag, användningsområden och tidigare historia, är en förutsättning för upprättande av ändamålsenliga avelsplaner.

Det krävs ett mål för en ras oavsett om rasen är stor eller liten, om den nyttjas kommersiellt eller inte, om den är importerad eller inhemsk. Målet måste formuleras med beaktande av vad som är möjligt och vad som är viktigt för rasen. Vissa rasers avelsmål är i första hand inriktade på kommersiell livsmedelsproduktion. För andra raser är avelsmålet helt inriktat på att bevara rasen med bibehållna särdrag, dvs. traditionellt bevarande. Vissa inhemska raser kan vara hotade men ändå ingå i kommersiell produktion. För sådana raser, för vilka både bevarande och utveckling prioriteras, måste avelsmålet täcka båda ändamålen. En viss utveckling av rasen kan bidra till dess bevarande genom att det då kan finnas större användning av dessa djur. För att exempelvis fjällkon och Gotlandsfåret skall kunna bibehålla sina livskraftiga populationer är det viktigt att djuren används i kommersiell produktion, vilket innebär att deras mjölk- och köttavkastning respektive päls- och köttavkastning bör öka utan att göra avkall på rasernas unika egenskaper. Motsättningar mellan bevarande- och produktionsmål som leder till uppsplittring av en liten ras kan äventyra den långsiktiga överlevnaden av båda grupperna och därmed hela rasen.

Av åtgärdsplanen skall det framgå hur den genetiska variationen skall bevaras och hur antalet djur skall kunna hållas på en stabil nivå.

För att bevara den genetiska variationen måste släktskap och inavel begränsas eftersom den genetiska variationen hos individen och i populationen annars minskar. Genetisk variation är särskilt viktig för en individs hälsa och fertilitet. I utvecklingen av rasen går det alltså inte enbart att fokusera på t.ex. produktionsegenskaper utan även egenskaper såsom hälsa och fertilitet måste beaktas. Det är viktigt att bibehålla den genetiska variationen inom alla raser, men särskilt betydelsefullt för hotade raser som består av små populationer.

För att behålla antalet djur på en stabil nivå krävs det en efterfrågan av djuren, vilket är ett problem för de hotade inhemska raserna där det ekonomiska utbytet av djurhållningen kan vara lågt. Förutom i sedvanlig produktion bör möjligheterna till alternativ användning av de olika raserna i produktion eller i arbete tillvaratas. De inhemska hotade rasernas särskilda beteende och egenskaper kan vara önskvärda inom landskapsvården, t.ex. genom att de betar på ett speciellt sätt eller att de kan livnära sig på växtligheten i karga miljöer såsom skärgårdsöar. De inhemska raserna kan också vara av intresse i ekologisk produktion eller i en nischproduktion såsom småskalig livsmedelsförädling, bl.a. genom att produkter från hotade raser kan inneha ett mervärde för konsumenten. Till

exempel kan getmjölk vara ett alternativ vid vissa typer av allergier mot komjölk. Kött från vissa inhemska hotade raser kan också ha en önskvärd fettsyrasammansättning för såväl smak- som hälsoegenskaper.

Samordning och samverkan

Möjligheten att uppnå målet för att bevara och hållbart nyttja de husdjursgenetiska resurserna är beroende av utformningen av flera politikområden och många olika lagstiftningar. Några exempel är lagen om kontroll av husdjur (djurhälso- och avelskontrollfrågor), epizootilagen, djurskyddslagstiftningen, miljölagstiftningen, utformningen av den gemensamma jordbrukspolitikerna och politiken för landsbygdsutveckling. Samordning mellan områdena och samordning och samverkan mellan aktörer har avgörande betydelse för möjligheten att uppnå målet; inom myndigheter och mellan myndigheter samt mellan myndigheter, berörda organisationer och enskilda djurägare. Forskningsvärldens deltagande i processen är avgörande för möjligheten att nå målet. Samstämmighet i det nationella och i det globala agerandet är nödvändigt. Det är också viktigt att livsmedelsindustrin agerar så att möjligheten att nå målsättningen om bevarande och hållbart nyttjande av husdjursgenetiska resurser underlättas.

Det finns tydliga beröringspunkter mellan områdena växt- och djurgenetik gällande både vilda och domesticerade arter. Många insatser som görs inom de växt- och skogsgenetiska områdena har betydelse för förvaltningen av husdjuren. Vid utformningen av åtgärder krävs en helhetsbild av hur de olika områdena samverkar i ekosystemen, hur synergiefekter kan uppnås och vilka åtgärder som kan motverka varandra. Exempelvis bör hänsyn tas till de husdjursgenetiska resurserna i hagmarksprojekt. Det är en fördel om hotade inhemska raser utnyttjas för hävd av känsliga naturvårdsområden och naturbetesmarker när så är lämpligt.

Statens jordbruksverk har huvudansvaret, inklusive samordningsansvaret, för regeringens målsättning att bevara och hållbart nyttja de husdjursgenetiska resurserna. Skogsstyrelsen ansvarar för de skogsgenetiska resurserna. Naturvårdsverket är ansvarigt för den vilda florans och faunan. Länsstyrelserna fyller en viktig funktion när det gäller samordning av olika projekt som berör genetiska resurser direkt eller indirekt. Länsstyrelserna har bl.a. möjlighet att bevilja projektstöd till landsbygdsutveckling, bedriva rådgivning om skötsel av betesmarker med husdjur inom KULM-verksamheten och sprida information i samband med kontroll av miljöersättning. Länsstyrelsernas agerande har alltså stor påverkan på djurhållningen och därmed på de husdjursgenetiska resurserna i ett långsiktigt perspektiv.

Inom forskarvärlden har såväl de faktiska utövarna och ledarna av forskningen som finansiärerna stor påverkan på utvecklingen inom området genetiska resurser. Forskningen sker i huvudsak vid universiteten och bland finansiärerna för specifikt husdjursgenetiska resurser kan nämnas Formas, den miljöstrategiska forskningsstiftelsen Mistra, Stiftelsen Lantbruksforskning, Nordiska Genbanken Husdjur och EU.

Det finns också en rad organisationer som har uttalat intresse av att de husdjursgenetiska resurserna förvaltas långsiktigt, t.ex. lantbruksorgani-

sationer, fäbodföreningar och naturvårdsorganisationer. Djurparker och friluftsmuseer är andra intressenter. Skr. 2004/05:73

Viktigast i all förvaltning av husdjursgenetiska resurser är den enskilde djurägaren. Många djurägare har lång erfarenhet och ovärderlig kunskap om val av avelsdjur och djurskötsel. Djurägarna har organiserat sig i rasföreningar för att samarbeta och förvalta sin ras. Rasföreningarna har en stor roll att fylla dels som företrädare för djurägarna i kontakten med myndigheter, dels som rådgivare till djurägare. I arbetet med att stimulera till djurhållande spelar rasföreningarna en nyckelroll.

Kunskap om husdjursgenetiska resurser

Kunskap om husdjursgenetiska resurser är grundläggande för uppfyllelse av målet om bevarande och hållbart nyttjande. Det finns dels behov av att sprida den kunskap som finns, dels behov av ny kunskap. Viktiga målgrupper är djurägare, rådgivare inom djurhållningsområdet, avelsorganisationer och rasföreningar men också beslutsfattare och allmänhet.

Djurägarna efterfrågar kunskap främst om skötsel-, avels- och ersättningsfrågor. Rasföreningarna och andra rådgivare inom husdjursområdet vägleder djurägarna i frågor om bevarandenaspekter och avelsmål. Dessa har därför behov och intresse av djupare kunskap i genetik och husdjurskötsel. Rådgivarna kan också fylla en viktig funktion genom att stimulera djurägare till att hålla inhemska, hotade husdjursraser, t.ex. genom att peka på hur dessa raser kan användas och hur de skiljer sig från produktionsraserna.

Olika beslut som rör djurhållning kan påverka möjligheten att nå målsättningen att säkerställa de husdjursgenetiska resurserna. I de enklaste fallen berör besluten direkt bevarande och hållbart nyttjande av husdjuren, t.ex. beslut om miljöersättning för bevarande inom det svenska miljö- och landsbygdsprogrammet. Ofta har emellertid beslut en indirekt påverkan. Till exempel påverkar ett beslut om att slakt- eller mjölk bilen inte skall komma ut till en gård som levererar små volymer djurägarnas vilja att hålla hotade inhemska raser. Miljö- och djurskyddslagstiftningen kan ställa krav som kan innebära att vissa djurägare väljer att sluta med djurproduktion i stället för att investera i förbättrade anläggningar. Vissa behov hos hotade inhemska raser skiljer sig från produktionsraserna, t.ex. finns det skillnader i kroppsbyggnad. Beslutsfattare inom alla områden som gäller djurhållning måste alltså vara medvetna om den effekt som olika beslut har på möjligheten att bevara och hållbart nyttja de husdjursgenetiska resurserna. Således måste konsekvenserna av varje beslut utredas så att oönskade effekter kan motverkas.

Även allmänheten behöver vara införstådd med vikten av att bevara och uthålligt nyttja genetiska resurser. Större förståelse för varför det är viktigt med att biologisk mångfald leder till att varje enskild person blir ytterligare motiverad att handla långsiktigt i sin vardag.

Behovet av forskning gäller såväl för den generella kompetensuppbyggnaden i genetik och husdjursavel som för lösningen av mer specifika problem gällande t.ex. inavels- och produktionsutveckling. Samspel mellan genotyp och miljö, urvals- och parningsstrategier för undvikande av inavel, husdjursrasernas släktskap och ursprung samt avelsprogram för en bättre djurhälsa är exempel på områden där det bedrivs forskning. Ut-

över sådana forskningsprojekt som syftar till att fördjupa kunskaperna inom ett specifikt område finns behov av forskningsprogram för en helhetssyn på hur bevarande och hållbart nyttjande av husdjursgenetiska resurser påverkar och påverkas av t.ex. djurhållning och landskapsvård. Bland annat finns det behov av fakta om hur olika raser fungerar i olika avseenden i olika miljöer, dvs. en kartläggning av egenskaperna hos olika raser. Detta är särskilt viktigt för att finna användningsområden där hotade raser har ett bruksvärde. Det är också viktigt att finna metoder för att systematiskt ta till vara erfarenheter och kunskaper hos djurhållarna. De som hanterar och arbetar praktiskt med djur har väsentlig kunskap om djurens beteende, funktion och hanterbarhet. Mycket av denna kunskap kan vara svår att värdera ekonomiskt men kan vara av avgörande betydelse för rasens bruksvärde. Ämnesområden som agrarhistoria, etnobiologi, etologi och populationsgenetik kan därför med fördel integreras med forskning om husdjursgenetiska resurser.

5 Miljökvalitetsmål för husdjursgenetiska resurser

Regeringens bedömning: Regeringen avser att inför den andra fördjupade utvärderingen av arbetet med att uppnå miljökvalitetsmålen 2009 ge Statens jordbruksverk i uppdrag att med avseende på husdjursgenetiska resurser

- i ett första steg ta fram en plan på hur arbetet med ett underlag för bedömning av mål, delmål eller medel, skall läggas upp inför den fördjupade utvärderingen och
- i ett andra steg lägga fram en underlagsrapport i syfte att möjliggöra en bedömning av mål, delmål och medel i den fördjupade utvärderingen.

Jordbruksverkets förslag: Jordbruksverket föreslår att om ett nytt 16:e miljökvalitetsmål inrättas skall det klart anges att det omfattar förvaltning av samtliga husdjursgenetiska resurser.

Remissinstanserna: *Naturvårdsverket* anser att det existerande miljömålet *Ett rikt odlingslandskap* innefattar husdjursgenetiska resurser och att delmål som rör husdjursgenetiska resurser inte bör vara en del av det föreslagna 16:e miljökvalitetsmålet. *SLU* och *Kungliga Skogs- och Lantbruksakademien* anser att ett 16:e miljökvalitetsmål är angeläget. *Länsstyrelsen i Jönköpings län* är tveksam till att upprätta ytterligare ett miljökvalitetsmål under pågående period. *Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande (Formas)* önskar att utredningen hade gått lite längre och gjort en mer genomgripande analys när det gäller bakgrundsbeskrivningen, speciellt av olika djurslags betydelse för den biologiska mångfalden och av samspelet mellan djur, mark, växter och miljö. *Nordiska kulturlandskapsförbundet* och *Gävleborgs Fäbodförening* anser att sektorsövergripande verksamheter behövs för resultatriktad kunskapsuppbyggnad. Övriga remissinstanser yttrade sig inte i frågan om miljökvalitetsmål.

Skälen för regeringens bedömning: Enligt regeringen är det viktigt att säkerställa att processen för att bevara och hållbart nyttja de husdjursgenetiska resurserna fortgår. Miljömålsarbetet är en sådan process. Dess systematik, delmål, vägledande åtgärdsstrategier och regelbundna utvärdering skapar stabilitet och kontinuitet samtidigt som det skall stimulera och vara pådrivande för att förnya och utveckla miljöpolitiken.

I samband med den fördjupade översynen av miljö kvalitetsmålsarbetet som skall lämnas till riksdagen våren 2005 avser regeringen att föreslå ett 16:e miljö kvalitetsmål, *Ett rikt växt- och djurliv*. Det har bl.a. som syfte att stärka landskapsperspektivet i arbetet med biologisk mångfald genom att behandla sådana frågor som är av gränsöverskridande karaktär, dvs. spänner över flera av de s.k. naturtypsanknutna miljö kvalitetsmålen. Det som kan omfattas av befintliga miljö kvalitetsmål som behandlar biologiska resurser skall hanteras i dessa. Det betyder att frågor som enbart rör husdjursgenetiska resurser skall behandlas i miljö kvalitetsmålet *Ett rikt odlingslandskap*.

Många aktörer inom området husdjursgenetiska resurser anser att det i arbetet med att uppnå miljö kvalitetsmålet *Ett rikt odlingslandskap* råder obalans mellan å ena sidan vilda växter och djur och å andra sidan domesticerade djur. Tyngdpunkten i miljö kvalitetsmålen med delmål anses i alltför stor utsträckning ligga på de vilda växterna och djuren. Vikten av husdjursgenetiska resurser bör synliggöras bättre.

För att möjliggöra en bedömning av om mål, delmål och medel avseende husdjursgenetiska resurser behöver korrigeras avser regeringen därför att ge Jordbruksverket i uppdrag att inför den andra fördjupade utvärderingen av arbetet med att uppnå miljö kvalitetsmålen 2009

- i ett första steg ta fram en plan på hur arbetet med ett underlag för bedömning av mål, delmål eller medel, skall läggas upp inför den fördjupade utvärderingen och
- i ett andra steg lägga fram en underlagsrapport till den syntesrapport som Miljömålsrådet skall ta fram inför den fördjupade utvärderingen.

Redovisningen av det första steget i uppdraget bör kunna ske i september 2005. Redovisningen av det andra steget bör kunna ske i december 2006. Förslaget skall kostnadsuppskattas.

Regeringens bedömning: För att förbättra samordningen och samverkan mellan berörda aktörer inom området husdjursgenetiska resurser avser regeringen att ge Statens jordbruksverk i uppdrag att

- initiera en arbetsgrupp som skall verka för att öka samverkan och samordningen av insatser mellan områdena växt-, skogs- och husdjursgenetiska resurser,
- inrätta en referensgrupp för husdjursgenetiska resurser med huvudsaklig uppgift att vara rådgivande till Jordbruksverket i frågor om bevarande och hållbart nyttjande av de husdjursgenetiska resurserna samt
- inrätta en arbetsgrupp med deltagare från berörda organisationer i syfte att förbättra informationen kring inhemska hotade raser.

Jordbruksverkets förslag överensstämmer med regeringens bedömning.

Remissinstanserna: *Länsstyrelsen i Västra Götalands län* stödjer förslaget om kvalitetssäkring av djurparker m.fl. med avseende på information men tillägger att kraven på kvalitetssäkringen skall jämföras med befintliga krav i artskyddsförordningen. *Formas* anser att ett rådgivande organ till Jordbruksverket bör ha en stark vetenskaplig förankring. *Föreningen Gutefåret* menar att det är mindre lämpligt att inkludera aktörer från både bevarandesidan och den mer produktionsinriktade sidan i samma råd då de anser att de förstnämnda alltid riskerar att hamna i skymundan. *Naturhistoriska museers samarbetsorganisation* stödjer förslaget om kvalitetssäkring med avseende på information. *Nordiska kulturlandskapsförbundet* och *Gävleborgs Fäbodförening* anser att Centrum för biologisk mångfald skall samordna och genomföra Sveriges nationella program och att detta program skall ha ett råd som leds av Jordbruksverket. Övriga remissinstanser har inte yttrat sig om behovet av ett rådgivande organ och kvalitetssäkring av information.

Skälen för regeringens bedömning

Ansvar för hållbar förvaltning av genetiska resurser åvilar många aktörer på olika nivåer från politiska organ och myndigheter till forskare, organisationer, lantbrukare och djurägare. För att kunna ta ansvar behövs kunskap och information om och förståelse för arbetet med förvaltning av husdjursgenetiska resurser hos alla berörda. Dessutom krävs samverkan mellan olika aktörer och samordning av olika aktörers insatser för att målsättningen att säkerställa de husdjursgenetiska resurserna för framtiden skall kunna uppnås. Alla som på något sätt kan bidra till en hållbar förvaltning måste involveras i processen att säkerställa de genetiska resurserna.

I dag finns brister i samverkan mellan aktörerna och i samordningen av åtgärder mellan olika aktörer och det förekommer dubbelarbete. Information hos bl.a. djurparker och friluftsmuseer om hotade husdjursraser och om vikten av att bevara de genetiska resurserna är inte alltid kvalitetssäkrad. Samspelet mellan de växt- och djurgenetiska disciplinerna är utvecklat, särskilt när det gäller de domesticerade arterna. Processtänkande

– hur bevarandet skall uppnås inklusive hur genomförandet kan möjliggöras på både kort och lång sikt – saknas ofta.

För att förbättra situationen bedömer regeringen att det finns ett behov av att skapa ett antal formaliserade grupper för samarbete och förbättrad information. Sådana grupper torde vara betydelsefulla för det faktiska arbete som de kan åstadkomma men också för att de kan stärka den process som är erkänt viktig för att man skall kunna nå ett långsiktigt bevarande och hållbart nyttjande av de genetiska resurserna. Grupperna bör delta i arbetet inför nästa fördjupade översyn av miljömålskvalitetsarbetet. Grupperna bör kunna ha sina första möten under 2005. Särskild hänsyn bör tas till rasföreningarnas behov så att de bereds konkreta möjligheter att delta aktivt.

En tvärsektoriell samarbetsgrupp

Inom Nordiska ministerrådet har Nordiska genresursrådet till uppgift att på en övergripande nivå diskutera nordiskt samarbete inom de skogs-, växt- och husdjursgenetiska områdena. Inom ramen för det nordiska samarbetet har också Nordiska Genbanken Husdjur i uppdrag att sprida information om genetiska resurser i allmänhet. I Sverige saknas ett sådant tvärsektoriellt samarbete. Regeringen avser därför att ge Jordbruksverket i uppdrag att initiera en samarbetsgrupp som skall verka för att öka samverkan och samordningen av insatser mellan de olika sektorerna i Sverige. Gruppen skall även kunna ge råd till de respektive ansvariga myndigheterna i genetiska resursfrågor. En viktig fråga utifrån det husdjursgenetiska perspektivet är att ge bevarande och hållbart nyttjande av de husdjursgenetiska resurserna ett adekvat utrymme i arbetet med genomförandet av konventionen om biologisk mångfald. Gruppen bör bestå av deltagare som företrädar områdena skogs-, växt- och husdjursgenetiska resurser samt den vilda floran och faunan.

Referensgrupp för husdjursgenetiska resurser

Samverkan inom området husdjursgenetiska resurser behöver också stärkas. Regeringen avser därför att ge Jordbruksverket i uppdrag att inrätta en referensgrupp för husdjursgenetiska resurser med särskilt fokus på svenska raser och populationer i Sverige. Referensgruppens huvudsakliga uppgift bör vara att vara rådgivande till Jordbruksverket gällande bevarande och hållbart nyttjande av de husdjursgenetiska resurserna. Gruppen bör dessutom bistå Jordbruksverket med analyser och konkreta förslag till åtgärder. Referensgruppen bör ha en bred representation av deltagare för att kunna vara rådgivande i såväl generella husdjursfrågor som i mer specifika frågor rörande bevarande och husdjursgenetik. Den bör kunna behandla frågor som rör bevarande och hållbar förvaltning av husdjursgenetiska resurser både när det gäller produktionsraser och hotade raser. Referensgruppen bör ha god insikt i tvärsektoriella ställningstaganden och åtgärder.

Organisationer såsom Lantbrukarnas Riksförbund och Världsnaturfonden liksom djurparker och friluftsmuseer kan bidra till att öka förståelsen för bevarande och hållbart nyttjande av de inhemska hotade raserna. För att förstärka deras roll i detta avseende bör verktyget, för att kvalitetssäkra den information som sprids, förstärkas. Kunskapen inom dessa organisationer behöver därför förbättras liksom samarbetet mellan organisationerna. Regeringen avser därför att ge Jordbruksverket i uppdrag att inrätta en samarbetsgrupp. I gruppen bör representanter från olika organisationer delta, t.ex. rasföreningar, lantbruksorganisationer, naturvårdsorganisationer, djurparker och friluftsmuseer.

7 Lagändring för husdjursgenetiska resurser

Regeringens bedömning: En avelsplan bör ta hänsyn till bevarande och hållbart nyttjande av de husdjursgenetiska resurserna. Av avelsplanen bör det framgå dels hur släktskap och inavel skall hanteras, dels hur antalet djur skall upprätthållas eller ökas för varje ras och population. För att åstadkomma detta anser regeringen att ett krav på hänsynstagande till bevarande och långsiktig förvaltning av husdjursgenetiska resurser bör införas i lagen (1985:342) om kontroll av husdjur m.m.

Regeringen avser att återkomma i frågan i samband med den proposition som regeringen planerar att lägga fram under 2005 om komplettering av den nationella lagen med anledning av EG:s förordningar om offentlig kontroll, livsmedel och foderhygien m.m.

Jordbruksverkets förslag överensstämmer med regeringens bedömning.

Remissinstanserna: De remissinstanser som har yttrat sig i frågan är positiva till förslaget men påpekar att små föreningar i regel inte har den kompetens och de resurser som krävs för att redovisa släktskap och inavel.

Skälen för regeringens bedömning: För att bevara och hållbart nyttja de husdjursgenetiska resurserna krävs långsiktig förvaltning. Enligt lagen (1985:342) om kontroll av husdjur m.m. skall en organisation, t.ex. en registerförande förening eller avelsorganisation som vill anordna kontroll av husdjur, skicka in plan och riktlinjer för verksamheten till Jordbruksverket för godkännande. För rasföreningar och avelsorganisationer skall avelsplanen vara en del av plan och riktlinjer. I lagen finns det emellertid inte något uttryckligt krav på att bevarande och hållbart nyttjande skall beaktas. Avelsplanerna berör i de flesta fall inte heller dessa aspekter i tillräcklig omfattning.

För att kunna följa framför allt hur avelspopulationerna utvecklas och om de nyttjas på ett genetiskt hållbart sätt anser regeringen att krav på hänsyn till bevarande och hållbart nyttjande av de husdjursgenetiska resurserna bör införas i lagen (1985:342) om kontroll av husdjur m.m. Krav bör ställas på att avelsplanen skall innehålla dels en åtgärdsplan över hur inavelsgraden i populationen kan hållas på minimal nivå, dels

en åtgärdsplan över de åtgärder som föreningen avser att utföra för att bibehålla eller öka antalet djur i populationen. Regeringen avser att återkomma i frågan i samband med den proposition om komplettering av den nationella lagen med anledning av EG:s förordningar om offentlig kontroll, livsmedel och foderhygien m.m. som regeringen avser att lägga fram under 2005.

8 Systematisk samling och lagring av genetiskt material

Regeringens bedömning: Genetiskt material, t.ex. sperma, embryon och ägg, från andra arter och raser än nötkreatur av produktionsras bör samlas och lagras. Regeringen avser därför att ge Statens jordbruksverk i uppdrag att kartlägga behovet av systematisk samling och lagring för olika arter och raser och att lämna förslag på åtgärder och förvaltning av dessa.

Jordbruksverkets förslag överensstämmer med regeringens bedömning.

Remissinstanserna: Samtliga remissinstanser som yttrat sig i frågan stödjer förslaget.

Skälen för regeringens bedömning: Ett led i arbetet med att säkra tillgången på genetiskt material från olika arter och raser är s.k. ex situ-bevarande, dvs. lagring av genetiskt material i DNA- och blodprovsbanker och genom frysning av sperma, embryon och ägg.

Ett exempel på att ex situ-åtgärder kan vara viktiga i bevarandearbetet är projektet "Rädda fjällkon". Under 1990-talet var fjällrasen starkt hotad. En inventering av de spermalager som redan fanns gjordes och man började samla sperma i bevarandesyfte. Därefter togs fryst sperma i bruk, vilket starkt medverkade till att bredda avelsbasen i populationen. Allt sedan 1950-talet har tjursperma av mjölkraiser sparats på frivillig basis av tjurcentraler och avelsföretag. Detta ger Sverige en särställning när det gäller bevarande av sådant genetiskt material. För raserna svensk röd och vit boskap (SRB) och svensk låglandsboskap (SLB) utgör fryslagren ett unikt genbanksmaterial. Livslängden på långtidslagrat material och dräktighetsresultatet vid användning av materialet är inte känt för längre lagringsperioder än den tid som samling och lagring pågått men ses som ett viktigt komplement till levande djur i arbetet med att säkerställa tillgången av genetiskt material.

Utöver sperma av mjölkraiser sparas sperma av kötttrastjurar i dagsläget nedfrysad genom Svensk Avel som är den organisation som samlar och lagrar allt genetiskt material i Sverige. Utöver den verksamhet som Svensk Avel bedriver har Jordbruksverket de senaste tio åren bekostat och medverkat till att sperma från nötkreatur, får och getter av hotade raser har samlats i begränsad utsträckning. Denna lagras på samma plats som all sperma, dvs. hos Svensk Avel.

Sammanfattningsvis kan konstateras att all samling, utöver den som Jordbruksverket bidragit till, på frivillig basis görs av Svensk Avel och

då uteslutande från nötkreatur av produktionsras. Det skulle, enligt regeringens mening, vara önskvärt med systematisk samling och lagring av t.ex. fryst sperma, embryon och ägg för att säkerställa de husdjursgenetiska resurserna även från andra arter och raser än nötkreaturen av produktionsras. Regeringen avser därför att ge Jordbruksverket i uppdrag att kartlägga behovet av systematisk samling och lagring av genetiskt material för olika arter och raser och att lämna förslag på åtgärder och förvaltning. Förslaget skall kostnadsuppskattas. Redovisningen av uppdraget bör kunna ske senast den 1 maj 2006.

9 Beredskapsåtgärder vid katastrofer

Regeringens bedömning: Vid katastrofer, exempelvis allvarliga sjukdomsutbrott hos djur, kan hela populationer eller raser slås ut, bl.a. till följd av bekämpningsåtgärder enligt gällande lagstiftning. Regeringen avser därför att ge Statens jordbruksverk i uppdrag att i samarbete med andra berörda myndigheter och organisationer kartlägga och analysera konsekvenserna av hur nationella raser och små populationer kan påverkas av katastrofer. I uppdraget ingår också att föreslå en beredskapsplan för hur ett bevarande kan säkerställas i dessa populationer.

Jordbruksverkets förslag överensstämmer med regeringens bedömning.

Remissinstanserna: Samtliga remissinstanser som har yttrat sig i frågan stödjer förslaget.

Skälen för regeringens bedömning: Vid utbrott av smittsamma djursjukdomar är det viktigt att snabbt bekämpa och hindra spridningen av sjukdomen. Bekämpandet sker ofta genom att samtliga djur i drabbade besättningar och i besättningar som har haft kontakt med drabbade besättningar avlivs, vilket kan leda till att den genetiska variationen i populationen minskar. För små populationer, t.ex. hotade inhemska raser och vissa avelsbesättningar, kan konsekvenserna bli förödande. Djurparker och friluftsmuseer är särskilt utsatta för smittspridning eftersom de har många besökare och husdjuren dessutom kan smittas av sjukdomar från de vilda djur som också finns där.

För att säkerställa bevarandet av de husdjursgenetiska resurserna vid katastrofer såsom allvarliga sjukdomsutbrott finns behov av beredskapsplaner för levande populationer. Även för ex situ-samlingar – bevarande av genetiskt material utanför den naturliga livsmiljön i t.ex. spermalager och DNA- och blodprovssamlingar – bör det finnas beredskapsplaner för utbrott av smittsamma sjukdomar och andra störningar, bl.a. elavbrott. Beredskapsplanerna bör bl.a. innehålla riskanalyser, planer för förebyggande av katastrofer såsom allvarliga sjukdomsutbrott, konsekvensanalyser av att stora delar av en population eller en ex situ-samling slås ut samt åtgärdsplaner för hur detta kan hanteras på bästa sätt.

Det är viktigt att fokusera på förebyggande åtgärder. Små populationer av hotade inhemska raser och ex situ-lager finns på ett fåtal platser. För att minska deras utsatthet är det önskvärt att etablera levande populationer på fler geografiska platser liksom att sprida ut lagren. Det är också

angeläget att föreningars register förvaras på ett säkert sätt så att brand och andra händelser, t.ex. datahaveri, inte försvårar bevarandet av rasen. För att undvika smittspridning måste stor uppmärksamhet riktas mot smittskyddsrisken vid alla djurkontakter mellan besättningar.

Vid katastrofer, t.ex. allvarliga sjukdomsutbrott, är det väsentligt att det finns snabba informationskanaler såsom hemsidor och telefonkedjor, särskilt med tanke på mindre besättningar som ofta står utanför lantbrukets stora organisationer. Jordbruksverkets djurägarregister, som är under uppbyggnad, kommer att underlätta informationsspridning och smittspårning gällande de flesta djurslag.

I dagsläget finns en nationell beredskapsplan för smittsamma djursjukdomar. Den tar emellertid inte hänsyn till bevarandenaspekten. Någon beredskapsplan för andra katastrofer än smittsamma sjukdomar finns inte.

Regeringen avser mot ovan angiven bakgrund att ge Jordbruksverket i uppdrag att i samarbete med andra berörda myndigheter och organisationer kartlägga och analysera konsekvenserna för nationella raser och små populationer i händelse av katastrofer såsom allvarliga sjukdomsutbrott. I uppdraget ingår också att föreslå en beredskapsplan för hur ett bevarande kan säkerställas i dessa populationer. Förslaget skall kostnadsuppskattas. Uppdraget bör kunna redovisas senast den 1 november 2005.

10 Fortsatt arbete

I förhållande till arbetet med växtgenetiska resurser har arbetet med husdjursgenetiska resurser inte varit lika mycket i fokus. Bevarande och hållbart nyttjande av husdjursgenetiska resurser är emellertid av stor vikt för att tillförsäkra nuvarande och kommande generationer möjligheter till livsmedelsförsörjning.

Vid sidan av det löpande arbetet har regeringen i denna skrivelse redovisat ett antal åtgärder som pågår respektive skall vidtas dels för att effektivisera och utveckla verksamheten, dels för att få underlag inför ställningstagande till eventuella ytterligare åtgärder.

Det nordiska samarbetet kommer även fortsättningsvis att vara av stor vikt. FAO skall hösten 2006 lägga fram rapporten "The First Report on the State of the World's Animal Genetic Resources" om tillståndet för djurgenetiska resurser i världen med åtgärdsrioriteringar för framtiden. På växtsidan har dessutom ett internationellt fördrag, i harmoni med konventionen om biologisk mångfald, förhandlats fram inom FAO. Kärnan i fördraget är ett multilateralt system för ett förenklat tillträde och vinstdelning i syfte att underlätta för forskare, förädlare och andra att få tillgång till genetiska resurser, samtidigt som fördelningen av nytta och vinster som kan bli en följd av tillträdet, skall ske enligt ett överenskommet standardkontrakt. Fördraget trädde i kraft sommaren 2004. Diskussioner har förts om ett liknande fördrag på djursidan och dessa kommer med största sannolikhet att intensifieras när rapporten om tillståndet för djurgenetiska resurser i världen med åtgärdsrioriteringar för framtiden, presenteras. Regeringen avser att delta aktivt i det fortsatta arbetet med djurgenetiska resurser inom FAO.

Således avser regeringen att noga följa det fortsatta arbetet och utvecklingen inom området husdjursgenetiska resurser – såväl nationellt som internationellt. Om behov visar sig avser regeringen att återkomma i frågan. Skr. 2004/05:73

1. Göta Hovrätt
2. Kammarrätten i Jönköping
3. Länsstyrelsen i Uppsala län
4. Länsstyrelsen i Jönköpings län
5. Länsstyrelsen i Kalmar län
6. Länsstyrelsen i Gotlands län
7. Länsstyrelsen i Skåne län
8. Länsstyrelsen i Västra Götalands län
9. Länsstyrelsen i Värmlands län
10. Länsstyrelsen i Västmanlands län
11. Länsstyrelsen i Dalarnas län
12. Länsstyrelsen i Jämtlands län
13. Länsstyrelsen i Norrbottens län
14. Sveriges lantbruksuniversitet
15. Naturvårdsverket
16. Glesbygdsverket
17. NUTEK, verket för näringslivsutveckling
18. Kungliga skogs- och lantbruksakademien
19. Lantbrukarnas Riksförbund
20. Hushållningssällskapens förbund
21. Avelsföreningen för svensk kullig boskap
22. Avelsföreningen för svensk låglandsboskap
23. Avelsföreningen för svensk röd och vit boskap
24. Centrum för biologisk mångfald
25. Ekologiska lantbrukarna
26. Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande
27. Förbundet Sveriges Småbrukare
28. Föreningen Allmogegeten
29. Föreningen Allmogekon
30. Föreningen Gotlandsfår
31. Föreningen Gotlandskaninen
32. Föreningen Gutefåret
33. Föreningen Landtsvinet
34. Föreningen NordBi
35. Föreningen Nordsvenska hästen
36. Föreningen Svenska Allmogefår
37. Naturhistoriska museers samarbetsorganisation
38. Naturbruksskolornas förening
39. Nordisk genbank husdjur
40. Quality Genetics
41. Ryaklubben
42. Sleipner
43. Svensk Avel
44. Svensk Fjällrasavel
45. Svenska Ardennerhästen
46. Svenska Avelspoolen
47. Svenska Djurhälsovården
48. Svenska Djurparksföreningen

49. Svenska Fåravelsförbundet
50. Svenska Hästavelsförbundet
51. Svenska Kennelklubben
52. Svenska Lanthönsklubben
53. Svenska Naturskyddsföreningen
54. Svenska Russavelsföreningen
55. Svenska Travsportens centralförbund
56. Sveriges Rödkulleförening
57. Sveriges Veterinärförbund
58. Världsnaturfonden WWF

Skr. 2004/05:73
Bilaga

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 20 januari 2005

Närvarande: statsministern Persson, statsråden Ringholm, Freivalds, Sahlin, Pagrotsky, Messing, Y. Johansson, Bodström, Sommestad, Karlsson, Nykvist, Andnor, Nuder, M. Johansson, Hallengren, Björklund, Holmberg, Österberg, Baylan

Föredragande: statsrådet Nykvist

Regeringen beslutar skrivelse 2004/05:73 Husdjursgenetiska resurser